

O NOUĂ UNITATE MILITARĂ ROMÂNĂ LA ACIDAVA

de ALEXANDRU BARNEA, ION CIUCĂ

Despre existența castrului de la *Acidava* (Enoșești, com. Piatra, jud. Olt) din *Dacia Inferior* se știe în primul rând din *Tabula Peutingeriana* (VII, 4). A fost în mare parte distrus de lucrările pentru calea ferată Slatina—Piatra Olt din 1872 și a fost cercetat mai întâi de D. Butculescu prin 1881, observat apoi de A.I. Odobescu, precum și de Gr. Tocilescu. Acesta a văzut și urmele așezării civile fortificate cu val și șanț și tot el a semnalat primul, între altele, ștampilele tegulare ale cohorței *I Flavia Commagenorum*¹. Alte observații importante directe și pe baza acumulării tuturor datelor referitoare la castru i se datorează lui D. Tudor²; rezultatele cercetărilor mai noi efectuate de Gh. Popilian, Cr. M. Vlădescu și Gh. Poenaru Bordea, precum și de Ioana Bogdan Cătănicu, împreună cu datele cunoscute anterior, au fost reluate cel mai de curând de Cr. M. Vlădescu, în volumul său privind armata Daciei Inferior³.

Așadar, în dreptul toponimului antic Acidava de origine dacică evidentă⁴, păstrat, ca și în alte cazuri numercase de romani pentru propriile fortificații și așezări instalate în aria sau chiar pe locul celor autohtone anterioare, se înregistrează câteva date mai importante și cit de cit certe pe care le luăm pe scurt mai jos.

Castrul de zid a fost construit pe un bot de deal de pe terasa superioară a malului drept al Oltului, situată aici la cca 3,5 km de râu și avind o înălțime de cca 30 m față de lunca acestuia. Se mai păstrează doar un fragment din partea lui de SV, și acesta mult afectat de amenajări moderne. Avea zid din cărămizi gros de cca 1,80—1,90 m, fundat în lut bătut și nu pe o platformă de pietriș cum se credea anterior⁵. Este posibil ca fortificația să fi avut o formă pătrată cu latura de cca 60 m. Se consideră că aceasta a fost construită la puțin timp după cucerirea Daciei, în legătură cu întărirea limesului alutan și, în acest sistem defensiv, îi revenea apărarea flancului stîng al segmentului atribuit Romulei⁶.

¹ Gr. Tocilescu, AEM, 11, 1887, p. 20, nr. 3; CIL., III, 8074, 14d; TIR, I.35, p. 41; IDR II, nr. 551.

² D. Tudor, OR⁴, p. 101, 258 și passim.

³ Cr. M. Vlădescu, *Armata romană în Dacia Inferior*, București, 1983, p. 35, 52, 89—90 și passim (mai jos, *Armata...*).

⁴ V. spre exemplu în lista de astfel de toponime daco-moesice la Vl. Gheorghiev, *Trakite i tehrijat ezik*, Sofia, 1977, p. 184.

⁵ Ceea ce se nota în datele strînse de A.I. Odobescu, *Antichitățile județului Romanați*, București, 1878, p. 17, n. 34 (ziduri înalte de un stinjen și grease de o jumătate de stinjen, adică cca 2 m și respectiv 1 m), pare să fi cuprins observații privind mai curînd construcții diverse (probabil interioare) și nu zidul de incintă, care va fi fost, după Cr. M. Vlădescu și Gh. Poenaru Bordea, *SMMIM*, 11, 1978, p. 138, grcs de la bază la cca 1,80—1,90 m. Dealtfel, în general zidurile castrilor și castelelor romane contemporane de la Olt nu au în elevație o grosime mai mică de cca 1,50—1,60 m.

⁶ Cr. M. Vlădescu, *Armata...*, p. 89—90. În aceste condiții cronologice, așa cum se va vedea și mai jos, acesta va fi fost cel de-al doilea castru de la Enoșești, desigur precedat de un castru de pămînt.

Cărămizile cu ștampila cohortei *I Flavia Commagenorum* găsite la Acidava (singurele pînă acum militare pe lângă cele cu sigla *CR* presupuse de D. Tudor ca aparținînd tot unei unități militare) sînt documente care certifică prezența aici a unor detașamente din unitatea respectivă în calitate de constuctor și ca aflate și ulterior în garnizoană în același loc. Se știe că unitatea făcea parte inițial din armata provinciei Moesia Inferior, unde venise din Commagene (Syria) încă din timpul lui Domitian⁷ și că a participat la războaiele dacice, rămînînd ulterior pe Olt, după construirea castrelor de la Drajna de Sus, Slăveni, Romula și Acidava. Totodată, se pare că în castrul de la Enoșești primele detașamente din această cohortă au fost trimise de la Romula⁸; după unii autori, sediul principal al unității se va fi aflat însă mai curînd la Slăveni⁹.

Înainte de a trece la descoperirea care face obiectul prezentului studiu, sînt necesare aici și cîteva alte precizări inedite¹⁰. Astfel, materiale arheologice diverse (în special fragmente de vase ceramice și de țigle și cărămizi, precum și obiecte de metal, sticlă, monede etc.) de factură predominant romană se întind pe o suprafață a terasei superioare a Oltului cu mult mai întinsă decît castrul la N, S și V de locul unde acesta a fost identificat. Aria la care ne referim se desfășoară la cca 45 m E de șoseaua actuală Piatra-Enoșești, pe o fișie paralelă cu ea, lungă de cca 1 km, pînă la malul terasei abrupte, și este cuprinsă între baza furajeră a C.A.P. la S și, la N, punctul 202+4 de pe calea ferată Slătioara—Piatra Olt, aflată imediat sub terasă. Un dreptunghi (?) a cărui închidere dinspre E a dispărut, marcat potrivit observațiilor de suprafață la N, V și S de o formă de teren cu aspectul unui val cu șanț, înconjoară întreaga arie măsurînd cca 1 000 × 150 m¹¹. Toată zona de terasă la care ne-am referit pare să fi fost, conform datelor arheologice întîlnite, intens locuită în epoca romană. Ea este străbătută pe direcția N—S, deci pe lungime, de drumul roman de limes, drum care, în punctele unde a putut fi

⁷ J. Beneš, *Auxilia Romana in Moesia atque in Dacia*, Praga, 1978, p. 26—27.

⁸ D. Tudor, *OR*⁴, p. 334.

⁹ J. Beneš, *op. cit.*, p. 27. Totuși, la Slăveni era sediul alei *I Hispanorum*; TIR, L35, p. 67; prin urmare, localizarea la Romula rămîne cea mai verosimilă.

¹⁰ Ca și fragmentele de cărămizi ștampilate de care ne vom ocupa mai jos, informațiile inedite ce urmează sînt rodul cercetărilor de teren efectuate în ultimii ani de coautorul acestui articol, Ion Ciucă, profesor de istorie la Liceul industrial C.F.R. Piatra Olt, jud. Olt. Celălalt coautor al articolului de față a constatat la fața locului în cîteva rînduri situațiile din teren descrise pe scurt în cele ce urmează și a văzut și materialele arheologice adunate la liceu. În arhiva Institutului de Arheologie din București se află de asemenea și un plan general de situație întocmit de I. Ciucă, pe care însă subsemnații nu-l pot publica, întrucît nu reprezintă rezultatul unei ridicări topo exacte. În altă ordine de idei, autorii țin să mulțumească și pe această cale dr. C.C. Petolescu pentru sprijinul și observațiile colegiale făcute înaintea publicării.

¹¹ Aceste precizări par a veni în contradicție cu descrierea reluată de D. Tudor în volumul său, *Orașe, tîrguri și sate în Dacia romană*, București, 1968, p. 356: „Acum o sută de ani” (deci, înainte de distrugerea cauzată de construirea căii ferate din 1872; n.n.) „se puteau vedea fortificațiile acestei așezări civile, de forma unui poligon cu cinci laturi (latura lungă de cca 100 m), o poartă cu două bolți și alte zidării”. Într-adevăr, potrivit observațiilor de teren actuale, „latura lungă” ar fi de cca 10 ori mai mare, dacă nu cumva în relatarea veche citată se făcea o confuzie între așezare și castru, ceea ce ni se pare mai probabil. În ceea ce privește forma pentagonală, aceasta n-ar fi de exclus pentru așezare, în funcție de însăși forma promontoriului ce avansa către Olt pînă în 1872. Observarea porții mai de mult dispărute se datora totuși lui Gr. Tocilescu, *Mss. Bibl. Acad. RSR*, vol. 5139, p. 40; deci, acea zidire a supraviețuit construcției căii ferate.

observat direct, are lăţimea de cca 5 m şi este pavat cu pietriş. El pare să treacă prin imediata apropiere a limitei de N a castrului (limită acum încă mai dificil de identificat). Aşa cum întreaga zonă apare acum delimitată, castrul se afla în treimea de S a acesteia, mai exact între 600—660 m faţă de extremitatea de N a suprafeţei intens locuite şi la cca 50 m E de limita ei de V. Imediat la S de locul identificării castrului, o vale cu direcţia NV—SE, folosită de un drum actual de pământ ce coboară spre terasa inferioară a Oltului, separă parţial (mai accentuat spre E) zona în care se va fi aflat castrul de restul dinspre S al zonei intens locuite. În cuprinsul acestei porţiuni de platou de cca 150×130 m, conform configuraţiei terenului, colţul de N—E pare a păstra urmele unui val cu şanţ la V şi la S, închizînd o suprafaţă de cca 70×80 m, în condiţiile în care laturile dinspre N şi E nu mai sînt reperabile¹², cel mai probabil din cauza rupturilor platoului. În cuprinsul acestei suprafeţe au fost recoltate numeroase cărămizi, ceramică romană şi dacică ş.a. Faptul că, aşa cum s-a observat încă după primele descoperiri şi ulterior, materialul arheologic cules de pe teren sau în urma lucrărilor agricole şi altor amenajări se grupează în limite cronologice timpurii (ceramică dacică — mai ales ceşti —, peste 90 de fragmente de *terra sigillata*, altele diverse de ceramică romană, prezentă majoritar acolo, o monedă din bronz de la Traian ş.a.)¹³, duce la ipoteza că aici se va fi aflat o porţiune a castrului de pământ premergător celui din cărămidă. De notat că, exclusiv în această arie, mai exact în extremitatea ei de N, s-au descoperit între anii 1985 şi 1987 şi trei fragmente din cărămizi purtînd o şampilă pînă acum necunoscută. Conţinutul şampilelor este aproximativ acelaşi, dar este rezultatul imprimării cu două negative diferite. Potrivit locului descoperirii, piesele ar putea proveni de la construcţii importante din interiorul castrului. Dăm mai jos prezentarea şampilelor tegulare.

1. În 1986, în urma săpării unor gropi pentru plantări de pomi, s-a găsit un fragment de țigla (pastă relativ aspră, bine arsă, cu nisip mărunt cu mica) păstrînd doar prima parte (din stînga) a cartuşului, din care sînt vizibile marginile lui de sus şi de jos cuprinzînd primele patru litere din şampilă. Grosimea țiglei, cca 2,5 cm; înălţimea cartuşului, cca 3,9 cm; lungimea maximă păstrată, 7 cm; înălţimea literelor, slab imprimate, variază între 3 cm (*C*), 1,7 cm (*O* înscris în *C*) şi 2,4 cm (*H* şi *T*); fig. 1.1. Aşadar, se poate citi:

COH[?]

2. În 1985 s-a recoltat în urma arăturii, împreună cu alte fragmente ceramice romane, un fragment de cărămidă (pastă destul de fină, relativ bine arsă, cu nisip fin cu mica) care conţine, cu aproximaţie, mijlocul cartuşului unei inscripţii imprimate cu alt negativ decît precedentă. Grosimea

¹² Cum vom nota şi mai jos, cu alte cuvinte, o continuare spre N a laturii de V pare să fi fost întilnită de secţiunea efectuată în 1975 de Ioana Bogdan Cătănciu; v. profilul publicat de autoare în *Limes. Akten des XI. Internationalen Limeskongresses*, Budapesta 1977, p. 348, fig. 2 (mai jos, *Limes XI*).

¹³ Materialele se află rinduite pe categorii într-un depozit organizat de I. Ciucă la Liceul din Piatra, sub îndrumarea dr. Gh. Popilian. Acesta din urmă s-a ocupat, în colaborare cu descoperitorul, de prelucrarea sistematică a fragmentelor de *terra sigillata* : *Dacia*, N.S. 32, 1988, p. 61—78.

păstrată a cărămizii, cca 4,5 cm ; înălțimea cartușului, 3,5 cm ; lungimea maximă păstrată, 6,7 cm ; înălțimea literelor, cca 2,5 cm ; fig.1,2. Se poate citi clar :

[CO]HTPA(?)

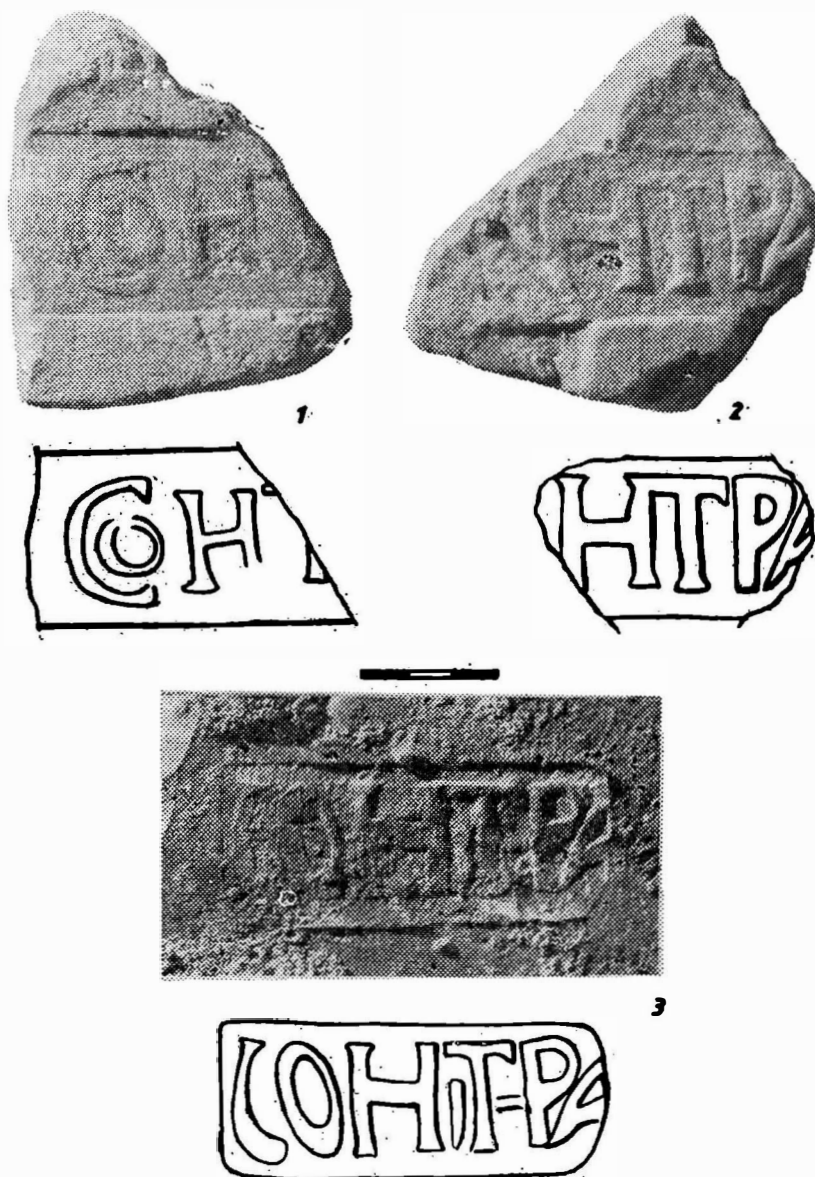

Fig. 1. 1—3, Fragmentele de țigle și cărămizi șampilate de la Acidava (fotografii și desene).

3. Cea de a treia ștampilă se păstrează în întregime pe o cărămidă din care lipsește doar o latură, spartă din vechime (pastă aspră cu nisip, bine arsă; păstrează pe față imprimată urme de mortar cu var și nisip). În același loc s-au găsit fragmente de ceramică dacică, o monedă din bronz de la Traian și fragmente numeroase de *terra sigillata*. Pe una din fețe se văd obișnuitele dungi duble imprimate în pasta moale, în cazul de față în forma unui Y și, în poziție oblică și excentrică, ștampila întregă, foarte bine imprimată și conservată, și ea cu puține urme de mortar. Dimensiunile cărămizii: lungime păstrată, cca 27 cm; lățime, cca 27 cm; grosimea, 6—6,5 cm. Dimensiunile ștampilei: 8,5 × 3,5 cm; înălțimea literelor, cca 2,5 cm; fig. 1,3.

Între *H* și *T* se observă o hastă verticală de cca 1,4 cm, mai scundă decât restul literelor, iar între *T* și *P* o bară orizontală dispusă pe linia mediană a cartușului. Întrucît ele nu par o întîmplare a imprimării, s-ar putea citi cifra *I* după *COH*, iar bara orizontală ar putea fi o ligatură între *T* și *P*, înlocuindu-se astfel într-un spațiu mai restrîns literele *THR*. În aceste condiții, propunem lectura *COH(ors)I THRA(cum)*, în care *I* este mai mic decât celelalte litere și în celelalte ștampile nu apare, iar bara orizontală care leagă *T* de *P* este clar vizibilă, spre deosebire de ștampila precedentă, mai slab imprimată și mai tocită, unde aceasta abia se mai distinge. Pentru acest al doilea tip de ștampilă (nr. 2 și 3) este vizibil, de fapt, efortul de a strînge partea a doua a inscripției într-o limită de lungime dată a ștampilei (a negativului; fapt frecvent întîlnit și în alte ștampile, adică, în cazul de față, placa de lemn pe care s-a gravat ștampila fiind prea scurtă, nu s-a mai săpat bara oblică a lui *R*, spre a rămîne loc și pentru o parte din *A*), unde și litera *A*, ultima, era văzută ca avînd bara din margine în însăși marginea ștampilei. Prin urmare, lectura *cohors I Thracum* ni se pare pentru moment singura verosimilă, atît prin însuși conținutul inscripțiilor, cît și prin urmărirea tuturor posibilităților în funcție de cohortele contemporane cunoscute¹⁴.

În stadiul actual al cercetărilor sînt cunoscute cîteva unități militare cu acest nume, fără însă ca de la vreuna dintre acestea să fi fost identificate inscripții tegulare. Așadar, însăși necesitatea discuției impune aici precizarea datelor mai importante privind amplasarea și activitatea acestor cohorte de „traci”¹⁵.

¹⁴ Într-o formă mai comprimată, comentariul acestor descoperiri a făcut obiectul unei prime comunicări la Colocviul limesului de la Rîmnicu Vilcea din noiembrie 1987, unde această ipoteză nu a întrunit o unanimitate de vederi. Chiar dacă alte lecturi propuse acolo și asupra cărora ne-am oprit și noi ar fi tentante (*coh. I Pannoniorum* sau *I Palmyrenorum* ș.a.), ele nu se justifică nici epigrafic (*T* este clar *T* și nu cifra *I* cu bară orizontală deasupra), nici istoric: prima unitate n-a participat la războaiele dacice și prezența ei este notată doar în Dacia (presupusă) și Mesia Superior (v. J. Beneš, *op. cit.*, p. 48), iar cea de-a doua a staționat în Dacia pînă prin a. 159—160; *ibidem* și K. Strobel, *Untersuchungen zu den Dakerkriegen Trajans*, Bonn, 1984, p. 141. Dealtfel, o ștampilă tegulară de la Tricornium a acestei unități (*COHI-PAN*) nu prezintă nici o asemănare cu ștampilele de la Acidava; v.N. Gudea, în *Limes XI*, p. 234, fig. 5, 1. O altă cohortă de pannoni (K. Strobel, *loc. cit.*), tot prima și cu epitetul *Ulpia*, a avut sediul în Pannonia Superior și nu a depășit vestul Daciei în timpul războaielor lui Traian.

¹⁵ Numele arată, ca și în alte cazuri, mai curînd locul recrutării. Datele mai complete (pînă în 1978) privind aceste cohorte se regăsesc la J. Beneš, *Auxilia...*, p. 52—53 și au fost reluate cu alte precizări de K. Strobel, *op. cit.*, p. 143—144. Spre deosebire de J. Beneš, K. Strobel constată, prin reordonarea materialului, existența a trei *cohortes I Thracum* locali-

1. *Cohors I Thracum civium Romanorum equitata*, unitate numită mai târziu și *Germanica*, se afla în timpul Flaviilor în Germania Superior (după diplome, prin anii 65, 74, 82 și 90 e.n.) și a fost adusă în Moesia Superior la sfârșitul sec. I e.n., cel mai probabil prin a.92. După războaiele dacice la care a participat, se mai afla în Dacia la 17.II și 2.VII.110, conform altor diplome militare (CIL XVI, 57 și respectiv *Suppl.*, 163). Nu se știe exact unde s-a aflat în garnizoană în Moesia și Dacia; oricum, a staționat în zona apuseană a frontului. De prin a. 116 a revenit în Germania Superior, iar prin a. 138 trecea prin Pannonia Superior spre Pannonia Inferior, unde, din a. 148, apare în diplome cu epitetul *Germanica*.

2. *Cohors I Thracum civium Romanorum equitata* s-a aflat doar în Pannonia Superior conform diplomelor militare din anii 133, 146, 148, 149 și 154 e.n.

3. *Cohors I Thracum civium Romanorum pia fidelis equitata* apare pe o diplomă din 2. VII. 110 în armata Pannoniei Inferior și este numită mai târziu și *cohors I Augusta*...

4. *Cohors I Thracum sagittariorum* s-a aflat în garnizoană cca 20 de ani într-un lagăr neidentificat din Dacia Superior, conform diplomelor militare din anii 144, 157 și 158 e.n.

5. *Cohors I Thracum Syriaca equitata* este atestată în Moesia încă din a. 78 e.n. Făcînd parte din armata Moesiei Superior, s-a aflat în garnizoană la Timacum Minus (Ravna, R.S.F. Iugoslavia) de prin a. 71 e.n., pînă pe la jumătatea sec. II, reapărînd în a. 157 în armata Moesiei Inferior. Aceasta în interpretarea lui K. Strobel, deoarece după S. Dušanić¹⁶ și dealtfel și după J. Beneš, unitatea a rămas la Timacum Minus doar pînă prin a. 105 sau poate chiar mai devreme. Dreptatea înclină de partea ultimilor doi autori, cu atît mai mult cu cît cohorta a participat la războaiele dacice, după care s-a aflat în Moesia Inferior în zona de acțiune a legiunilor XI Claudia și I Italice, la Transmarisca (azi Tutracan, R.P. Bulgaria), unde a rămas pînă spre sfârșitul sec. II sau începutul celui următor¹⁷.

În încercarea de a identifica între aceste unități pe aceea care se va fi aflat la Acidava, se elimină de la sine, potrivit documentației existente, cea de a doua din lista noastră, aflată doar în Pannonia Superior, și cea de a treia, aflată doar în Pannonia Inferior. În aceeași situație se găsește și cea de a patra, a cărei localizare într-un lagăr neidentificat din Dacia Superior pare sigură. Rămîne deci de văzut care dintre prima și ultima dintre cohortele din lista de mai sus, ambele participante la războaiele dacice, va fi fost prezentă pe Olt la Acidava cel puțin în acea perioadă. Recapitulînd pe scurt, se știe despre *cohors I Thracum c.R. equitata*,

zări și epitete distincte. Avînd în vedere că ultimul autor citat se ocupă exclusiv de unități participante la războaiele dacice, rezultă că în realitate au existat în sec. I—II e.n. cinci cohorte de „traci” cu numărul de ordine I. Nu ne-am propus și nici nu era locul aici să examinăm dincolo de aparatul critic al celor doi autori dacă nu cumva diferența de la trei la cinci unități nu este rezultatul unor confuzii sau exagerări; oricum, ni se pare ciudat că, deși nu ignoră lucrarea lui Beneš, Strobel nu lasă să se vadă nici măcar că ar fi remarcat deosebirea abia evocată și la care este părtaș..

¹⁶ S. Dušanić, în *Limes XI*, p. 238.

¹⁷ V. în acest sens J. Beneš, *op. cit.*, p. 53, unde și bibliografia.

numită și *Germanica* mai târziu, că în a. 110 se mai afla în Dacia și că din a. 116 o regăsim în Germania Superior. Cealaltă unitate de călăreți, *cohors I Thracum Syriaca equitata*, va fi participat, ca și precedentă, la războaiele dacice, iar de prin a. 109—110 este atestată ca făcând parte din armata provinciei Moesia Inferior (care includea și răsăritul Olteniei), în raza de acțiune a legiunilor *XI Claudia* și *I Italica*. Chiar dacă unității dintii, *cohors I Thracum c.R. equitata*, îi revine un răgaz ceva mai îndelungat de ședere în Dacia, în măsura în care nu va fi fost, după a. 110, mai mult implicată în războaiele partice¹⁸, ea și-a făcut simțită prezența doar pe frontul de vest. Oricum, nu există elemente pentru înregistrarea vreunei activități a acesteia la sud de Carpați, și cu atât mai puțin în legătură cu armata Moesiei Inferior.

Pe de altă parte, unitatea devenită stabilă în zona de care ne ocupăm, *cohors I Flavia Commagenorum*, și-a instalat trupele pe Olt de pe la începutul domniei lui Hadrian, după ce se aflase în nordul Munteniei în castrul de la Drajna de Sus, abandonat împreună cu întreaga regiune cel mai târziu prin a. 117, cum se consideră în general, sau poate chiar în a. 116¹⁹. Rezultă deci că, între a. 105/106 și probabil a. 116/117, adică măcar pînă la sosirea cohorții de Commageni, la Acidava²⁰ s-a aflat o cohortă de „traci”, cel mai probabil *cohors I Thracum Syriaca equitata*²¹. Se completează astfel o verigă care lipsea între participarea, devenită acum mai sigură, a cohorții la războaiele dacice și deplasarea ei la Transmarisca. Se poate presupune cu același prilej că unitatea n-a mai revenit după a. 116/117 la Timacum Minus, ci va fi trecut deja din acei ani sau mai târziu — data se poate lega și de organizarea provinciei Dacia Inferior — direct la Transmarisca, rămînînd să facă parte astfel în continuare din armata provinciei Moesia Inferior. Totodată, se justifică întrucîtva și absența de pe ștampila nr. 1 a indicativului unității (*I*), altă cohortă de „traci” nemaexistînd în regiune.

Prezența unității de „traci” la Acidava are și alte implicații, mai ales în funcție de contextul arheologic. Arătăm la începutul paginilor de față că observațiile de teren indică probabilitatea existenței unei fortificații romane de pămînt din care se păstrează doar colțul de S—V, în care arie s-au identificat în anii 1985—1987, pe lingă ștampilele tegulare de care ne ocupăm, materiale arheologice aparținînd cu precădere (și cu oarecare aproximație) doar primelor decenii ale sec. II e.n. Dacă, așa cum s-a presupus în urma cercetărilor arheologice de salvare din 1975, castrul de pămînt avea limita vestică la cca 18—20 mV de aceea a castrului de cărămidă²², rezultă că, indiferent de amplasarea exactă a acestuia din

¹⁸ K. Strobel, *op. cit.*, p. 144, fără indicații exacte.

¹⁹ Gh. Ștefan, *Dacia*, 11—12, 1945—1947 (1948), p. 115—144 și în special p. 140—144. De notat că, din seria publicată de autor, ultima monedă (p. 140) datează în realitate din a. 116, întrucît cea care îi urmează în catalog nu are o datare precisă (a. 104—117). Despre această unitate, v. și IDR, II, nr. 603 și K. Strobel, *op. cit.*, p. 127.

²⁰ Poate în locul celeilalte, dacă, așa cum s-a mai scris, cohorta de Commageni a mai fost pe Olt pînă prin a. 105/106; v. și K. Strobel, *loc. cit.*, unde și bibliografia.

²¹ De remarcat că, prin întregirea probabilă a textului unui fragment de inscripție de la Romula, regretatul profesor D. Tudor avansase mai de mult ipoteza existenței unei unități de traci tocmai pe acest segment de limes; *Materiale*, 2, 1956, p. 567—568, nr. 7 = *idem*, *OR*³, p. 494, nr. 79 = IDR II, p. 166, nr. 367; cf. și *AnnEp*, 1957, nr. 188.

²² I. Bogdan Cătăniciu, în *Lines XI*, p. 336 și 348, fig. 2, unde se poate calcula această distanță pe profilul V—E.

urmă²³, castrul de pământ a avut o suprafață mai mare decât cel care i-a urmat. El se întindea și mai către S decât acela, astfel că latura lui de V, din păcate greu de verificat astăzi din cauza lucrărilor care au intervenit și pe platou, va fi atins o lungime de peste 150 m.

Este sigur că, așa cum era de presupus și cum dealtfel s-a și afirmat și acceptat pentru Enoșești²⁴, castrul de pământ l-a precedat pe cel din cărămidă și a fost ridicat la începutul sec. II, poate chiar încă în timpul războaielor dacice. Nu se poate încă răspunde la întrebarea dacă el a fost construit încă de cohorta de Commageni în timpul eventualei ei prime staționări în zonă, sau de aceea de „traci”, la sosirea acesteia la Acidava prin anii 105—106. Oricum, *cohors I Thracum* va fi avut rolul ei de constructor la castrul de pământ, poate într-o a doua fază a acestuia, fapt pus în evidență tocmai de ștampilele tegulare ale unității. Când *cohors I I Flavia Commagenorum* a revenit la Olt, castrul de pământ a fost înlocuit cu acela mai mic (sau altfel dispus?), din cărămidă. Evenimentul s-a putut produce, cum precizam și mai înainte conform datării mișcării trupelor auxiliare și prin abandonarea Munteniei chiar la începutul domniei lui Hadrian. Datarea este dealtfel în concordanță cu activitatea constructivă de pe *limes alutanus* din acel moment²⁵ și include cu mai multă certitudine decât până acum Acidava în lista fortificațiilor de zid ridicate în timpul împăratului Hadrian, încă de la începuturile domniei acestuia, spre a întări ceea ce D. Tudor numea „fruntaria răsăriteană”²⁶ a provinciei.

UNE NOUVELLE UNITÉ MILITAIRE ROMAINE À ACIDAVA

RÉSUMÉ

Le camp romain d'Acidava (Enoșești, comm. de Piatra, dép. de l'Olt; *Tabula Peutingeriana*, VII, 4) est depuis longtemps connu comme siégle de la *cohors I Flavia Commagenorum*. La découverte récente de quelques fragments de tuiles et de briques estampillées (fig. 1, 1—3)

²³ Cum se știe, părerile diferă; v. în acest sens, față de lucrarea citată în nota precedentă și eadem, *Evolution of the System of Defence Works in Roman Dacia*, BAR, IS, 116, Oxford 1981, p. 26 și n. 234 și 235, rezultatele publicate de Cr. M. Vlădescu și Gh. Poenaru Bordea în SMMIM, 11, 1978, p. 137—142 și mai ales p. 138, fig. 1, unde se află profilul secțiunii nr. II, NE—SV. Din păcate, în acest desen lipsește orientarea și scara; totodată, ca și în publicația anterior citată, amplasarea secțiunilor în teren nu este reprezentată grafic. Autorii din urmă dau pentru prima dată complet seria de monede de la Traian la Constantin I și II. La acestea se adaugă moneda de la Lucilla găsită de I. Bogdan Cătănciu în umplutura șanțului castrului de pământ (v. *Limes XI*, p. 336; BMC, IV, p. 571, nr. 1167), precum și cea de la Traian amintită mai sus dar încă nelucrată, din aria de descoperiri a ștampilelor tegulare.

²⁴ *Ibidem* și Cr. M. Vlădescu, *Armata...*, p. 138, n. 128.

²⁵ I. Bogdan Cătănciu, *Evolution...*, p. 30; Cr. M. Vlădescu, *Armata...*, p. 44 și passim. Încă I. Bogdan Cătănciu, *op. cit.*, p. 26, data începuturile castrului de zidărie de la Enoșești în timpul lui Hadrian, chiar dacă nu renunșase cu totul la propria ipoteză anterioară privind prelungirea vieții castrului de pământ până la Marcus Aurelius „cel mai trziu”, desigur în funcție de moneda de la Lucilla abia evocată și de noi la n. 23; *ibidem*, p. 7, n. 45.

²⁶ D. Tudor, OR⁴, p. 153.

ajoute, conformément à la lecture proposée par les auteurs, une autre formation militaire, *cohors I Thracum*. Il est à choisir parmi les cinq unités portant presque le même nom et le même numéro d'ordre, celle nommée *cohors I Thracum Syriaca equitata*. Elle a dû camper à Acidava dans les années 105/106—116/117, intervalle quand la *cohors I Flavia Commagenorum* se trouvait à Drajna de Sus, au N de la Valachie. C'est à la même *cohors I Thracum* qu'on doit attribuer la (ré)construction et l'utilisation du camp en terre identifié à Acidava qui a précédé celui en briques.

EXPLICATION DE LA FIGURE

1, 1—3. Les fragments de tuiles et de briques estampillées d'Acidava (photos et dessins).

